

ПРАВО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ

INTERNALLY DISPLACED PERSONS' RIGHT TO MEDICAL HELP

Булеца С.Б.,
*доктор юридичних наук, професор,
заступник декана юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

У статті досліджується питання доступу та реалізації права на медичну допомогу внутрішньо переміщених осіб. Виявлені проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи. В Україні право на медичну допомогу мають особи, які досягли 14 років, у тому числі й внутрішньо переміщені особи. Доступ до неї для всіх має бути однаковий, без дискримінації. Проблеми, які виникають, можуть бути врегульовані на місці під час звертання такими особами за медичною допомогою.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, Цивільний кодекс України, медична допомога.

В статье исследуется вопрос доступа и реализации права на медицинскую помощь внутренне перемещенных лиц. Выявлены проблемы, с которыми сталкиваются внутренне перемещенные лица. В Украине право на медицинскую помощь имеют лица, достигшие 14 лет, в том числе и внутренне перемещенные лица. Доступ к ней для всех должен быть одинаковым, без дискриминации. Проблемы, которые возникают могут быть урегулированы на месте во время обращения такими лицами за медицинской помощью.

Ключевые слова: внутренне перемещенное лицо, Гражданский кодекс Украины, медицинская помощь.

This article examines the issue of access and the right to medical assistance to internally displaced persons. Detecting problems faced by internally displaced persons. In Ukraine the right to medical care with a person under 14 years, including internally displaced persons. Access it all should be equal without discrimination. The problems that arise can be handled in place during an appeal for medical help by internally displaced persons.

Key words: internally displaced person, Civil Code of Ukraine, medical care.

Стаття 49 Конституції України зазначає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1] внутрішньо переміщена особа (далі – ВПО) має право на забезпечення лікарськими засобами у випадках і порядку, визначених законодавством, та надання необхідної медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я. Забезпечення зазначених осіб лікарськими засобами здійснюється відповідно до чинного законодавства України і в межах затверджених бюджетів закладів охорони здоров'я на поточний рік.

Актуальність статті полягає в тому, що сьогодні все частіше ВПО звертаються за медичною допомогою і тому виникають непорозуміння через відсутність нормального інформування про права та обов'язки лікаря та ВПО.

Мета статті – дослідити стан реалізації права внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу, виявити проблеми в цій сфері.

Як показують результати опитування, 78% громадян не планують повертатися на непідконтрольні Україні території в найближчі п'ять років [2, с. 9].

Враховуючи ст. 271 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [3], можна зазначити, що зміст права на

медичну допомогу становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері оздоровлення та лікування, тобто зміст утворюють конкретні юридичні можливості, а ст. 284 ЦКУ визначає загальний зміст права на медичну допомогу, особливості його здійснення малолітніми та неповнолітніми особами, право на вибір лікаря та методів лікування. Це право, враховуючи зміст п. «д» ст. 6 Основ [4], є складовим елементом права на охорону здоров'я, який передбачає, що громадяни України мають право на кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, якщо він може запропонувати свої послуги, право на заміну лікаря та вибір методів лікування, відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я, тобто кожний пацієнт має право, коли це виправдано його станом, бути прийнятим у будь-якому державному лікувальному закладі за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування. Фізична особа, що офіційно проживала на території, яка зараз не є підконтрольною Україні, після отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб відповідно до законодавства має право отримати необхідну медичну допомогу за новим місцем проживання.

Слід зазначити, що в Угоді про надання медичної допомоги громадянам держав – учасниць Співдруж-

ності незалежних держав швидка та невідкладна медична допомога названа комплексом медичних послуг, які надаються при гострих порушеннях фізичного або психічного здоров'я пацієнта, що загрожують його життю або здоров'ю інших. Під плановою медичною допомогою розуміється комплекс медичних послуг, які надаються при порушеннях фізичного або психічного здоров'я пацієнта, що не становлять безпосередньої загрози його життю або здоров'ю інших [5, с. 16–17].

Отже, медична допомога – це комплекс заходів медико-соціального характеру, що містить профілактичну, лікувальну, діагностичну, реабілітаційну, протезно-ортопедичну та зубопротезну допомогу, спрямованих на встановлення діагнозу, усунення чи зменшення симптомів і проявів захворювання чи патологічного стану, з приводу якого звернувся пацієнт, на нормалізацію його життєдіяльності, покращення чи відновлення здоров'я, а також догляд та обслуговування дітей, хворих, непрацездатних та інвалідів.

Вивчення звернень ВПО до громадських приймалень правозахисних організацій дає підстави констатувати, що на початку 2015 року під час активних бойових дій головними проблемами для переселенців була медицина: доступ ВПО до безоплатних медичних послуг часто

невиправдано пов'язаний із взяттям на облік і реєстрацією місця проживання. Існувала також проблема неврахування ВПО під час розподілу державою життєво необхідних медичних препаратів і процедур для хворих, які їх потребують (наприклад, гемодіалізу) [6].

Відповідно до ст. 5 Закону України № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1] довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності воєнних дій. Територіальний підрозділ центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), проставляє в довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи відмітку про реєстрацію місця проживання, у якій зазначається: адреса фактичного проживання, за якою внутрішньо переміщеній особі може бути вручено офіційну кореспонденцію (місце фактичного проживання), або адреса структурного підрозділу місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення, або адреса територіального підрозділу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції).

При цьому відмітка про реєстрацію місця проживання внутрішньо

переміщеної особи не вноситься до її паспортного документа.

До Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб вносяться відомості про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби внутрішньо переміщених осіб, стан їх забезпечення.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції забезпечують надання медичних послуг для ВПО в комунальних закладах охорони здоров'я, які розташовані у відповідному населеному пункті.

Разом із тим необхідно зазначити: якщо медичний працівник відмовляє переселенцю в наданні медичної допомоги з будь-якої причини (наприклад, людина не має місця реєстрації взагалі), то такі дії є незаконними й можуть бути розцінені як дискримінація, оскільки відповідно до ст. 38 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [4] кожний пацієнт, який досяг 14 років і який звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, і вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Кожний пацієнт має право, коли це виправдано його станом, бути прийнятим у будь-якому закладі охорони здоров'я за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування.

Навіть якщо особу не було взято на облік як ВПО, то відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [7] реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути підставою для обмеження реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією України.

Тому в подібних випадках необхідно отримати від лікаря письмову відмову в наданні медичної допомоги із зазначенням причини. Якщо лікар відмовляється від надання письмової відповіді, необхідно подати письмову скаргу на ім'я головного лікаря закладу, а також письмову скаргу до відповідного Департаменту охорони здоров'я обласної державної адміністрації. Можна також написати заяву до поліції за ст. 139 Кримінального кодексу України «Ненадання допомоги хворому медичним працівником» [8] і звернутися до суду з позовною заявою про відшкодування завданої відмовою лікаря шкоди [9].

Необхідно зазначити, що лікарі заперечують існування конфліктів із ВПО. Негативним моментом є те, що більшість медичного персоналу не володіє інформацією щодо аптек, де ВПО можуть придбати на пільгових умовах або безоплатно медичні препарати.

На практиці це означає, що заклади охорони здоров'я зму-

шені забезпечувати ВПО із засобів (у тому числі медичних препаратів), розрахованих на постійне місце населення. При цьому потрібно враховувати, що навіть для останніх вони не завжди є в наявності в необхідній кількості. Такий підхід проковує дефіцит медикаментів як для переселенців, так і для місцевих жителів.

Згідно з опитуванням, 77% переселенців повідомили, що отримали медичну допомогу безкоштовно. Проте насправді це означає, що вони часто самостійно купували ліки, а безкоштовним було лише лікування. 10% ВПО оплачували медичні послуги безпосередньо в касі медичної установи.

За інформацією Міністерства охорони здоров'я України, за медичною допомогою з-поміж тимчасового переміщених осіб (станом на 01.01.2016) звернулось 338 826 осіб. Проведено 298 558 медичних інструментальних досліджень та оглядів внутрішньо переміщених осіб. У жінок зазначеної категорії народилось 5 534 немовлят [10].

Раніше ВПО отримували допомогу та лікування за рахунок державних або обласних програм, проте зараз вони практично позбавлені цього та залишились без відповідного забезпечення. Проблема виявляється або у відсутності фінансування, або в нецільовому використанні коштів, виділених на забезпечення належ-

ного рівня доступу до медичної допомоги ВПО.

Актуальною проблемою є відсутність проведення первинного медичного огляду всіх ВПО. Через це, по-перше, не відбувається своєчасне надання першої необхідної допомоги особам, а по-друге, не впроваджуються превентивні заходи попередження соціально небезпечних хвороб (туберкульоз, педикульоз тощо).

Як зазначають медики та волонтери, серед переселенців досить часто зустрічаються вразливі категорії хворих, термінова медична допомога для яких є життєво необхідною. Переважно це особи з ВІЛ/СНІД, туберкульозом, гепатитом, цукровим діабетом, онкологічними та психічними захворюваннями. Головна проблема полягає в тому, що медпрепарати для них є дорогими, і найчастіше хворим доводиться купувати їх за власні кошти.

Складність лікування важкохворих полягає в тому, що багато з них не мають необхідної медичної документації, яка залишилася на окупованій території. Психічно хворі, залишивши зону АТО, часто перебувають в гострому психоемоційному стані та відмовляються від госпіталізації до психіатричного закладу. Зробити це без їхньої згоди згідно з чинними нормами неможливо [11].

Проблемою є ускладнений доступ внутрішньо переміщених осіб до

інформації про те, куди і як можна звернутися за медичною допомогою, як відстояти своє право на безкоштовні медичні послуги. Є труднощі з отриманням медичної допомоги особами, які потребують постійного прийому ліків і кваліфікованого медичного супроводу: хворих на цукровий діабет, ВІЛ/СНІД, туберкульоз, гепатит, наркозалежних, психічно хворих тощо. Для більшості таких людей через обмеженість інформації та відсутність більшості медичних документів проблемою стає навіть постановка на облік у відповідний заклад охорони здоров'я, що призводить до неможливості отримати медикаменти та консультації спеціалістів.

Також слід наголосити на тому, що в бюджетному запиті на 2016 рік у складі медичної субвенції МОЗ України були передбачені видатки резервного фонду медичної субвенції на суму 4 367 905 тис. грн, а також видатки для територій Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, у загальному обсязі 856 462,4 тис. грн. Проте станом на 01.03.2016 розподіл і перерозподіл вказаних видатків, у тому числі для медичного забезпечення внутрішньо переміщених осіб, не здійснено [10].

Однією з головних проблем для переселенців із Донбасу та Криму є отримання медичної допомоги та

необхідних ліків. Це особливо актуально, якщо врахувати, що близько 65% переселенців – це пенсіонери та особи з інвалідністю [10].

Якщо говорити про якість наданої допомоги, то 81% переселенців залишилися задоволеним отриманою медичною допомогою. Незважаючи на матеріальні труднощі в оплаті медичних послуг, опитані переселенці відзначили хороше, співчутливе ставлення працівників медичних установ до них як до переселенців, вказуючи на уважність і людяність багатьох.

Також, за результатами опитування, 45% переселенців не зіткнулися з особливими труднощами в отриманні медичної допомоги в закладах охорони здоров'я. 27% респондентів відповіли, що медична допомога була занадто дорогою для них, 17% відзначили відсутність необхідної інформації про те, як і де можна отримати медичну допомогу [10].

Таким чином, можна виокремити такі проблеми ВПО під час звертання за медичною допомогою:

1. Відсутність у таких осіб медичної документації.
2. Неналежний доступ до інформації про заклади охорони здоров'я, у які можна звертатися.
3. Відсутність проведення первинного медичного огляду всіх ВПО.

4. Медпрепарати для цих осіб є дорогими, і здебільшого хворим доводиться купувати їх за власні кошти.

5. Відсутність фінансування або нецільове використання коштів, виділених на забезпечення належного рівня доступу ВПО до медичної допомоги.

6. Доступ ВПО до безоплатних медичних послуг часто не виправ-

дано пов'язаний із взяттям на облік і реєстрацією місця проживання.

7. Більшість медичного персоналу не володіє інформацією щодо аптек, де ВПО можуть придбати на пільгових умовах або безоплатно медичні препарати.

8. Дефіцит медичних препаратів чи процедур, які життєво необхідні для хворих, які їх потребують (наприклад, гемодіалізу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

2. Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / М. Закіров // Резонанс. – 2016. – №39. – С. 5–10. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf>.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року №2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

5. Угода про надання медичної допомоги громадянам держав-учасниць СНД // Право людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та відповідальність закладів охорони здоров'я і медичного персоналу за його порушення : зб. нормативно-правових актів України. – Л., 2004. – С. 16–17.

6. Захаров Б. Права внутрішньо переміщених осіб / Б. Захаров [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremishchenih-osib-b-zaharov/#_ftnref1.

7. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 200. – № 15. – Ст. 232.

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

9. Як і де вимушені переселенці можуть отримати безоплатну медичну допомогу [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://legalspace.org.ua/helper/konsultue-yurist/item/6467-yak-vymusheni-pereselentsi-mozhut-otrymaty-bezoplatnu-medychnu-dopomogu>.

10. Результати діяльності Громадського центру з оцінки якості медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://pereselenci-med.kh.ua/?p=473>.

11. Осаволук А. Звіт: Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. / А. Осаволук // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ua.odfoundation.eu/a/6740,zvit-zabezpechennya-prav-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ukrayini>.